

Alicja Zakrzewska-Półtorak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

LOKALIZACJA BEZPOŚREDNICH INWESTYCJI ZAGRANICZNYCH W ŚWIETLE TEORII OLIGOPOLISTYCZNEJ REAKCJI

Streszczenie: W artykule przeprowadzono analizę przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w wymiarze światowym oraz poszukiwano związków między współczesnymi tendencjami w tym zakresie a założeniami teorii oligopolistycznej reakcji F.T. Knickerbockera. Zaprezentowano istotę wspomnianej teorii oraz jej związki z innymi ujęciami teoretycznymi wyjaśniającymi motywacje podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Omówiono także czynniki decydujące jednocześnie o wyborze lokalizacji bezpośrednich inwestycji zagranicznych ze wskazaniem na efekt naśladownictwa.

Słowa kluczowe: lokalizacja działalności gospodarczej, bezpośrednie inwestycje zagraniczne, region, oligopolistyczna reakcja.

1. Wstęp

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne „polegają na ulokowaniu dóbr kapitałowych w przedsiębiorstwach zagranicznych w celu uzyskania trwałego wpływu na ich zarządzanie i osiągnięcie zysków z tej działalności”¹. Są one jednym ze sposobów (najbardziej zaawansowanym) internacjonalizacji działalności przedsiębiorstwa. Motywy ich podejmowania oraz wyboru określonych krajów i regionów jako miejsca lokalizacji biznesu tłumaczą częściowo następujące teorie:

- teoria monopolistycznej przewagi (teoria korzyści monopolistycznych),
- teoria lokalizacji,
- teoria cyklu życia produktu,
- teoria internalizacji,
- ekлекtyczna teoria bezpośrednich inwestycji zagranicznych J.H. Dunninga (teoria produkcji międzynarodowej, paradygmat OLI),
- teoria oligopolistycznej reakcji,

¹ E. Sitek, *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych przedsiębiorstw*, Seria Monografie nr 46, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 1997, s. 20.

- teoria obszarów walutowych,
- teoria portfela.

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne, ze względu na motywy podejmowania, najogólniej możemy podzielić na inwestycje zorientowane popytowo lub podażowo². Pierwsze z nich mają na celu penetrację rynków w celu zwiększenia sprzedaży, drugie wiążą się z chęcią pozyskania zasobów naturalnych lub technologii albo promocji zrjonalizowanej produkcji. Racionalizacja produkcji oznacza, że są one podejmowane ze względu na korzyści skali (najczęściej w kraju o podobnym poziomie rozwoju) lub ze względu na obniżenie kosztów procesu produkcji (np. wykorzystanie tańszej siły roboczej, często w kraju o niższym poziomie rozwoju). W praktyce wiele inwestycji wiąże się z chęcią jednoczesnego skorzystania z kilku ze wskazanych motywów.

Ponadto współcześnie motywy podejmowania wielu bezpośrednich inwestycji zagranicznych można wyjaśnić, przynajmniej częściowo, za pomocą teorii oligopolistycznej reakcji F.T. Knickerbockera, której podstawowe założenia omówiono w dalszej części opracowania.

2. Teoria oligopolistycznej reakcji F.T. Knickerbockera

Oligopole występują w przypadku branż, w których optymalna skala produkcji (wyznaczona przez minimum długookresowego kosztu przeciętnego) wypada na takim poziomie, że na rynku może działać niewiele firm³. Podstawową przyczyną występowania oligopoli są rosnące korzyści skali. Na rynku konkurencji oligopolistycznej producenci (sprzedawcy) znają się ze sobą. Żaden z nich nie jest w stanie samodzielnie oddziaływać na cenę. Jednak konkurencja między oligopolistami nie ma zazwyczaj charakteru cenowego, przynajmniej przy oligopolu heterogenicznym. Na rynku oligopolistycznym firmy konkurują, głównie za pomocą cech jakościowych oraz reklamy, ale także współpracują ze sobą przez tworzenie karteli, aliansów strategicznych i dokonywanie fuzji. Inną formą współpracy jest tworzenie nieformalnych zmów, których przykładem może być przywództwo cenowe. Konkurencja oligopolistyczna jest obecnie dominującą formą na większości rynków międzynarodowych i narodowych⁴, a firmy działające na rynku oligopolistycznym są często podmiotami podejmującymi bezpośrednie inwestycje zagraniczne.

² J. Witkowska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996, s. 92.

³ P. Samuelson, W.D. Nordhaus, *Ekonomia*, t. I, przeł. H. Hagemeyer, K. Hagemeyer, J. Czekaj, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995, s. 802 i nast.

⁴ A. Budnikowski, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, wyd. II zm., PWE, Warszawa 2003, s. 144.

Motywy wielu bezpośrednich inwestycji można tłumaczyć przy wykorzystaniu elementów teorii oligopolistycznej reakcji F.T. Knickerbockera. Decyzja firmy o podjęciu inwestycji za granicą powoduje, iż firmy z nią konkurujące mają zwiększone bodźce do inwestowania w tym samym kraju. Firma B, która naśladuje firmę A, ma podobne możliwości, aby wykorzystać szanse, jakie daje obecność na rynku zagranicznym⁵. Poprzez naśladownictwo zachowań firmy A firma B ma zdolności konkurencyjne podobne do firmy A. Według F.T. Knickerbockera zyskuje tyle samo, jeżeli chodzi o przychody i przejmowanie nowych zdolności. W przypadku niepowodzenia, traci tyle samo, co lider. Ponadto firmy więcej zyskują, gdy grupują się w przestrzeni. Wtedy dodatkowo występują między nimi pozytywne efekty zewnętrzne.

Elementy teorii oligopolistycznej reakcji można znaleźć w wielu późniejszych teoriach. Teoria ta jest częściowo zbieżna z powstałą w latach 60. XX wieku, a rozszerzoną w latach 70. teorią cyklu życia produktu R. Vernona⁶. R. Vernon stwierdza, że każdej z trzech faz życia produktu można podporządkować odpowiedni typ postępowania oligopoli⁷. Fазie wprowadzenia produktu na rynek odpowiada sytuacja oligopolu innowacyjnego. Na tym etapie główną barierą wejścia jest bariera innowacyjności. Natomiast postęp techniczny dokonuje się szybciej w dużych firmach funkcjonujących na rynku o charakterze oligopolistycznym. Fазie dojrzałości odpowiada występowanie oligopolu dojrzałego; główną barierę wejścia (ochrony przed pojawiającymi się naśladowcami) tworzą korzyści skali. W ostatniej fazie – standaryzacji – oligopol ma charakter schyłkowy, a produkcja jest rozwijana w tych krajach, w których można osiągnąć najniższe koszty wytwarzania. Również S. Hymer w teorii przewagi monopolistycznej nawiązuje do motywu zapewnienia sobie dostępu do rynku lub czynników produkcji w obawie, że uczyni to konkurencja. W teorii F.T. Knickerbockera można również znaleźć powiązania z teorią internalizacji – podobnie jak w tej drugiej, podkreśla się skłonność przedsiębiorstwa do przejmowania kolejnych funkcji: sfer działalności lub faz procesu produkcji⁸. Jednakże teoria oligopolistycznej reakcji nie wyjaśnia motywów podejmowania pierwszej bezpośredniej inwestycji zagranicznej w regionie. Przy tym ta pierwsza inwestycja jest niezwykle ważna, gdyż pozwala zwiększyć rynek zbytu i, co najważniejsze, daje przewagę znajomości regionu. Reakcją na to jest dostosowanie się pozostałych oligopolistów.

Co warto podkreślić, teoria F.T. Knickerbockera wychodzi poza tematykę międzynarodowego biznesu – efekt naśladownictwa, na którym teoria się opiera, pojawia się w ekonomii ogólnej oraz w innych naukach, np. psychologii czy socjologii.

⁵ F.T. Knickerbocker, *Oligopolistic reaction and the multinational enterprise*, Harvard University Press, Cambridge Mass 1973, za: K. Head, T. Mayer, J. Ries, *Revisiting oligopolistic reaction are FDI decisions strategic complements?*, April 19, 2001, s. 6.

⁶ J. Rymarczyk, *Internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1996, s. 44.

⁷ E. Oziewicz, *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998, s. 90.

⁸ Tamże.

3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne na świecie

Omawiając zagadnienia przepływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w wymiarze światowym, warto wskazać pewne podstawowe tendencje, które współcześnie kształtują przeobrażenia strukturalne. Są to przede wszystkim⁹:

1) globalizacja (lub triadyzacja: Stany Zjednoczone, Europa Zachodnia, Japonia) i związana z nią rosnąca współzależność gospodarek narodowych w skali światowej;

2) przyspieszenie postępu naukowego i technologicznego;

3) wzrost roli otoczenia dla podmiotów gospodarczych, częściowo to one tworzą otoczenie, tzw. otoczenie specyficzne – zmniejszające niepewność związaną z kreowaniem nowych technologii;

4) kluczowa rola powiązań sieciowych jako efekt rewolucji informacyjnej, tendencji decentralizacyjnych oraz dążenia do wykorzystania efektów synergicznych;

5) dynamiczny rozwój usług wyższego rzędu prowadzący do narastania zjawiska metropolizacji przestrzeni.

Tendencje te silnie wpływają na możliwości rozwoju i zaistnienia na arenie światowej poszczególnych krajów, w tym Polski.

Wybrane dane o bezpośrednich inwestycjach zagranicznych na świecie w latach 1982-2006 zawarto w tab. 1.

Przedstawiono w niej dane z lat 1982, 1990, 2005 i 2006 oraz roczną stopę wzrostu w latach 1986-2006 w zakresie:

- napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- odpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- zasobów skumulowanych napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- zasobów skumulowanych odpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych,
- międzynarodowych fuzji i przejęć,
- sprzedaży zagranicznych filii,
- aktywów ogółem zagranicznych filii,
- zatrudnienia w zagranicznych filiach,
- eksportu towarów i usług,
- PKB.

Na podkreślenie zasługuje zwłaszcza wysoka dynamika napływu i odpływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w analizowanym okresie; w szczególności w latach 1996-2000. Skumulowane zasoby wzrosły z ponad 600 mld USD w 1982 r. do około 12 bln USD w 2006 r. Równie dynamicznie rosła wartość fuzji i przejęć (omawianych w teorii oligopolistycznej reakcji); najszybszy wzrost odnotowano w roku 2005 – o ponad 88% w stosunku do roku poprzedniego – i w latach 1996-2000 – o ponad 50%.

⁹ I. Pietrzyk, *Paradygmat rozwoju terytorialnego*, [w:] *Gospodarka i polityka regionalna okresu transformacji*, red. W. Kosiedowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001, s. 55-56.

Tabela 1. Wybrane dane o bezpośrednich inwestycjach zagranicznych na świecie w latach 1982-2006

Wyszczególnienie	Wartość w cenach bieżących (w mld USD)					Roczna stopa wzrostu (w %)							
	1982	1990	2005	2006		1986-1990	1991-1995	1996-2000	2003	2004	2005	2006	
Napływ	59	202	946	1 306		21,7	22,0	40,0	-9,3	31,6	27,4	38,1	
Odływ	28	230	837	1 216		24,6	17,3	36,4	3,6	56,6	-4,6	45,2	
Zasoby napływu	637	1 779	10 048	11 999		16,9	9,4	17,4	20,6	16,9	5,0	19,4	
Zasoby odpływu	627	1 815	10 579	12 474		17,7	10,6	17,3	18,1	15,6	4,2	17,9	
Międzynarodowe fuzje i przejęcia	...	151	716	880		25,9 ^a	24,0	51,5	-19,7	28,2	88,2	22,9	
Sprzedaż zagranicznych filii	2 741	6 126	21 394	25 177		19,3	8,8	8,4	26,6	15,0	3,0	17,7	
Aktywa ogółem zagranicznych filii	2 206	6 036	42 637	51 187		17,7	13,7	19,3	26,0	-1,0	9,3	20,1	
Zatrudnienie w zagranicznych filiach (w tys. osób)	21 524	25 103	63 770	72 627		5,3	5,5	11,5	5,7	3,7	16,3	13,9	
Eksport towarów i usług	2 124	4 329	12 588	14 120		13,9	8,4	3,7	16,1	20,5	10,7	12,2	
PKB w cenach bieżących	12 002	22 060	44 486	48 293		9,4	5,9	1,3	12,3	12,4	7,7	8,6	

... – brak danych,

^a – dane z lat 1987-1990.Źródło: opracowanie własne na podstawie: *World investment report 2007: transnational corporations, extractive industries and development*, ONZ, UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2007, s. 9.

Sprzedaż dokonywana przez zagraniczne filie wyniosła w roku 2006 ponad 25 bln USD, a ich aktywa ogółem przekroczyły wartość 51 mld USD. W latach 1982-2006 zatrudnienie w zagranicznych filiach wzrosło prawie 3,5-krotnie. Tym samym można zaobserwować pracooszczędny charakter wielu inwestycji – jeżeli porównamy wartość aktywów zagranicznych ogółem, która wzrosła w tym okresie ponad 20-krotnie.

Dla porównania przedstawiono również wartość i stopę wzrostu eksportu towarów i usług oraz PKB. Udział wartości skumulowanej bezpośrednich inwestycji zagranicznych jako procent światowego PKB wzrósł z około 5,3% w roku 1982 do 25% w roku 2006. W tym samym czasie udział eksportu wzrósł z blisko 18% do nieco ponad 32%.

W związku z wymienionymi zmianami należy stwierdzić, że przyciągnięcie i utrzymanie strategicznych inwestorów, którzy przyczyniliby się w sposób istotny do rozwoju gospodarki kraju i jego poszczególnych regionów, nie jest możliwe bez posiadania nowoczesnych czynników i zdolności do konkutowania jakością produkcji¹⁰. Przy tym zgodnie z teorią oligopolistycznej reakcji inwestorzy mają tendencję do skupiania się na pewnych obszarach. Możemy obserwować to zjawisko m.in. w przekroju branżowym.

Ważna jest również struktura eksporterów i importerów bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Porównano ją w latach 2000 i 2007¹¹. W roku 2000 grupę 10. głównych odbiorców bezpośrednich inwestycji zagranicznych (według wartości napływu) stanowiły kraje: USA, Niemcy, Wielka Brytania, Belgia i Luksemburg (łącznie), Hongkong, Kanada, Holandia, Francja, Chiny, Hiszpania. Było to ponad 77% światowego strumienia napływu. Natomiast główni inwestorzy zagraniczni w roku 2000 to: Wielka Brytania, Francja, USA, Belgia i Luksemburg, Holandia, Hongkong, Hiszpania, Niemcy, Kanada, Szwecja. Dawało to łącznie ponad 84% światowego strumienia napływu.

W 2007 r. największy strumień kapitału zagranicznego w formie bezpośrednich inwestycji zagranicznych napłynął do USA, następne były takie kraje, jak: Wielka Brytania, Francja, Kanada, Holandia, Chiny, Hongkong, Hiszpania, Rosja, Niemcy. Stanowiło to nieco ponad 61% światowego strumienia napływu, co świadczyło o większym rozproszeniu geograficznym bezpośrednich inwestycji niż miało to miejsce w 2000 r. i było to związane z ekspansją korporacji zgodnie z zasadą oligopolistycznej reakcji. Po stronie odpływu prym wiodły również USA, kolejna była Wielka Brytania, a następnie: Francja, Niemcy, Hiszpania, Belgia i Luksemburg, Włochy, Kanada, Hongkong, Szwajcaria; łącznie ponad 72% światowych bezpośrednich inwestycji zagranicznych.

¹⁰ Por. np. I. Pietrzyk, wyd. cyt., s. 56.

¹¹ *World investment report 2002: transnational corporations and export competitiveness*, ONZ UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2002; *World investment report 2008: transnational corporations and the infrastructure challenge*, ONZ UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2008.

4. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne – wybór lokalizacji

Współcześnie przy wyborze miejsca lokalizacji inwestycji obserwuje się wzrost znaczenia czynników związanych z wiedzą i informacją przy jednoczesnym spadku roli czynników o charakterze kosztowym¹². Jest to wynikiem zaostrzania się konkurencji i potrzeby stosowania innowacyjnych rozwiązań wymagających wysoko wykwalifikowanych pracowników, dyferencjacji produktów oraz szybkiego przepływu towarów i informacji. Jednakże wyrównujący się poziom jakości usług i szybki przepływ informacji sprawiają, że inwestorzy, zwłaszcza korporacje transnarodowe, coraz częściej lokują swoje centra usługowe w regionach i krajach, gdzie koszty produkcji, w tym pracy, są relatywnie niskie, jak np. w krajach azjatyckich czy w krajach Europy Środkowej i Wschodniej¹³.

Dużym problemem z punktu widzenia gospodarki goszczącej jest nomadyzm cechujący strategię korporacji transnarodowych, tzn. poszczególne filie szybko i sprawnie w razie potrzeby przenoszone są do innego kraju, a nawet w inny rejon świata. Motywami są przede wszystkim chęć obniżenia kosztów i konieczność naśladowania konkurentów. Według E.M. Grahama bezpośrednie inwestycje zagraniczne są często manifestacją siły wobec konkurencji z branży¹⁴. Jak zaznacza A. Jewtuchowicz: „terytorializacja” przedsiębiorstwa polega na powiązaniu jego sukcesu z sukcesem regionu oraz doprowadzeniu do sytuacji, w której sukces regionu będzie przyczyniał się istotnie do powodzenia (wzrostu konkurencyjności) przedsiębiorstwa¹⁵. Jednakże z punktu widzenia tego przedsiębiorstwa pojęcia nomadyzmu i wierności regionowi (zakorzeniania) stanowią elementy tego samego procesu¹⁶.

Czynniki lokalizacji brane pod uwagę przez inwestorów przy poszukiwaniu dogodnej lokalizacji dla bezpośrednich inwestycji za granicą obejmują wiele zagadnień nie tylko o charakterze ekonomicznym. Są to m.in.¹⁷:

- czynniki kosztowe działalności gospodarczej: koszty ziemi, budynków, biur, lokali, wynagrodzeń, transportu i dystrybucji, zaopatrzenia w media (wodę,

¹² E. Małuszyńska, *Lokalizacja inwestycji zagranicznych w zachodnich województwach Polski*, [w:] *Nowa generacja w badaniach gospodarki przestrzennej*, red. R. Domański, Biuletyn KPZK PAN, z. 174, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 91.

¹³ Por. np. M. Kuźmich, *Emigracja korporacji*, „Gazeta Wyborcza”, 16.06.2004; E. Więclaw, *Polacy potrafią liczyć taniej*, „Rzeczpospolita”, 25.05.2004.

¹⁴ A. Buckley, *Inwestycje zagraniczne. Składniki wartości i ocena*, przeł. T. Pietrzak, K. Masłowska-Pietrzak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 128.

¹⁵ A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersyte-
tu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 42.

¹⁶ J.-B. Zimmermann, *Nomadisme et ancrage territorial: propositions methodologiques pour l'analyse des relations firmes – territoires*, „Revue d'Economie Régionale et Urbaine”, nr 2, s. 212-218, za: A. Jewtuchowicz, wyd. cyt., s. 43, 45.

¹⁷ *Competitive alternatives. The CEO's guide to international business costs*, KPMG LPP, luty 2004, www.competitivealternatives.com, s. 1.

- energię, gaz itp.), koszty finansowe (w tym podatki i opłaty centralne oraz lokalne) i in.,
- czynniki kosztowe życia: podatek dochodowy od osób fizycznych, koszty mieszkania, dóbr konsumpcyjnych, ochrony zdrowia, edukacji i in.,
  - cechy otoczenia przedsiębiorstwa: kwalifikacje i umiejętności pracowników, rynki zbytu i zaopatrzenia, infrastruktura transportowa, media komunalne, infrastruktura telekomunikacyjna, dostępne lokalizacje, przepisy dotyczące ochrony środowiska itd.,
  - czynniki wyznaczające poziom jakości życia: przestępczość, szkoły i uczelnie wyższe, dostępność ochrony zdrowia, warunki klimatyczne, kultura, turystyka, wypoczynek itp.

Podsumowując, należy stwierdzić, że są trzy podstawowe motywy podejmowania bezpośrednich inwestycji zagranicznych: chęć uzyskania dostępu do rynku zbytu kraju goszczącego, chęć wykorzystania specyficznych czynników, którymi dysponuje kraj goszczący, naśladowanie ruchów konkurentów¹⁸. Ten trzeci został wprowadzony do teorii stosunków międzynarodowych i częściowo udowodniony przez F.T. Knickerbockera.

Literatura

- Buckley A., *Inwestycje zagraniczne. Składniki wartości i ocena*, przeł. T. Pietrzak, K. Masłowska-Pietrzak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Budnikowski A., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, wyd. II zm., PWE, Warszawa 2003.
- Competitive alternatives. The CEO's guide to international business Costs*, KPMG LPP, luty 2004, www.competitivealternatives.com.
- Head K., Mayer T., Ries J., *Revisiting oligopolistic reaction are FDI decisions strategic complements?*, April 19, 2001.
- Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Knickerbocker F.T., *Oligopolistic reaction and the multinational enterprise*, Harvard University Press, Cambridge Mass 1973.
- Kuźmich M., *Emigracja korporacji*, „Gazeta Wyborcza”, 16.06.2004.
- Małuszyńska E., *Lokalizacja inwestycji zagranicznych w zachodnich województwach Polski*, [w:] *Nowa generacja w badaniach gospodarki przestrzennej*, red. R. Domański, Biuletyn KPZK PAN, z. 174, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Oziewicz E., *Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w rozwoju gospodarczym krajów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1998.
- Pietrzyk I., *Paradygmat rozwoju terytorialnego*, [w:] *Gospodarka i polityka regionalna okresu transformacji*, red. W. Kosiedowski, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2001.
- Rymarczyk J., *Internacjonalizacja przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1996.
- Samuelson P.A., Nordhaus W.D., *Ekonomia*, t. I, przeł. H. Hagemeyer, K. Hagemeyer, J. Czekaj, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1995.

¹⁸ Por. K. Head, T. Mayer, J. Ries, *Revisiting oligopolistic reaction are FDI decisions strategic complements?*, April 19, 2001, s. 2.

- Sitek E., *Determinanty bezpośrednich inwestycji zagranicznych przedsiębiorstw*, Seria Monografie nr 46, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 1997.
- Więclaw E., *Polacy potrafią liczyć taniej*, „Rzeczpospolita”, 25.05.2004.
- Witkowska J., *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Próba interpretacji na gruncie teorii bezpośrednich inwestycji zagranicznych i teorii integracji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 1996.
- World investment report 2002: transnational corporations and export competitiveness*, ONZ UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2002.
- World investment report 2007: transnational corporations, extractive industries and development*, ONZ UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2007.
- World investment report 2008: transnational corporations and the infrastructure challenge*, ONZ UNCTAD, Nowy Jork, Genewa 2008.
- Zimmermann J.-B., *Nomadisme et ancrage territorial: propositions méthodologiques pour l'analyse des relations firmes – territoires*, “Revue d'Economie Régionale et Urbaine” nr 2.

FOREIGN DIRECT INVESTMENT LOCATION IN THE LIGHT OF OLIGOPOLISTIC REACTION THEORY

Summary: The main aim of this paper is an analysis of worldwide foreign direct investment in the light of F.T. Knickerbocker oligopolistic reaction theory. The main assumptions of this theory are presented. There are showed essential tendencies in the flow of foreign capital in world in the light of the mentioned above theory.